

X WESTERN BALKANS AT THE CROSSROADS: ASSESSING THE INFLUENCE OF NON-WESTERN EXTERNAL ACTORS

Ovo je rezime publikacije „Zapadni Balkan na raskrsnici: Procena uticaja nezapadnih spoljašnjih aktera,“ (“Western Balkans at the Crossroads: Assessing Influences of Non-Western External Actors,” Praški Institut za bezbednosne studije, maj 2019) koji ima za cilj da pruži sveobuhvatan pregled i detaljno razumevanje aktivnosti i angažovanja Rusije, Kine, Turske, zemalja Zaliva i Irana u pet postjugoslovenskih zemalja koje nisu članice EU: Srbije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Severne Makedonije i Kosova. Publikacija sadrži pet izveštaja po zemljama koje su napisali istraživači na Balkanu u okviru projekta „Zapadni Balkan na raskrsnici: Procena aktivnosti nedemokratskih vanjskih uticaja“ predvođena Praškim Institutom za bezbednosne studije uz podršku Nacionalnog fonda za demokratiju.

Rezime

Pet od sedam država nastalih nasilnim raspadom Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) - Srbija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Severna Makedonija i Kosovo - predstavljaju jedan od poslednjih regiona u Evropi koje još nisu integrisane u Evropsku uniju, niti, sa izuzetkom Crne Gore, u NATO. Sa obzirom da je Balkan oduvek bio zona rivalstva velikih sila, smanjenje američkog angažmana u regionu i neuspeli EU da ga zameni, uz zamor proširenja EU i pomake u globalnom geopolitičkom balansu moći, stvorili su prostor da nezapadni akteri uđu i ojačaju svoje prisustvo u regionu.

Rusija, Turska, Kina i zemlje Zaliva povećale su svoj uticaj i osporile prozapadnu orijentaciju regiona sa različitim alatima, koristeći ekonomsku, političku, kulturnu i versku moć. Međutim, obim i priroda njihovih angažmana se značajno razlikuju - njihovi interesi su često u konfliktu i njihov uticaj, posebno u ekonomskom domenu, ima tendenciju da bude preuveličan. Uprkos tome što ih lokalno stanovništvo često doživljava pozitivno, nijedna od njih se ne doživljava kao stvarna alternativa „evropskom putu“ zapadnog Balkana. Ipak, pošto se regionalne i globalne tenzije međusobno povezuju, a nezapadni akteri mogu vešto iskoristiti lokalne ranjivosti, mnoge njihove aktivnosti imaju potencijal da uspore evroatlantske integracije ili da ugroze stabilnost regiona. Da bi ograničio njihovu oblast delovanja, Zapad treba da zauzme aktivniji pristup, sa opipljivijim i jasno predstavljenim podsticajima za zemlje regiona.

Srbija

Rusija

Rusija ima dobro razvijene istorijske, kulturne i verske veze sa Srbijom. Međutim, njihova bliskost je ponekad preterivana. Ruska spoljna politika prema Srbiji postala je odlučnija nakon sticanja nezavisnosti Kosova 2008. godine, ali Rusija nema sredstva ni dugoročnu viziju, osim da se takmiči sa Zapadom. Njen glavni politički uticaj proizlazi iz snažne diplomatske podrške nepriznavanja Kosova, koristeći svoje mesto u Savetu bezbednosti UN-a i drugim međunarodnim telima da gura svoju agendu. Rusija je na uzvrat stekla snažno prisustvo u energetske sektoru Srbije. Ona takođe pojačava svoj komercijalni i politički uticaj kroz mrežu lokalnih igrača, uključujući i nacionalističke desničarske grupe koje zagovaraju prijateljske ili antizapadne narative Rusije, pravoslavnu crkvu, posete na visokom nivou, snažne informativne kampanje, partnerstva sa lokalnim medijima i medijima u Kremlju (uglavnom srpski ogranak Sputnika). Ipak, dok Putin i Rusija uživaju veliku popularnost među srpskim stanovništvom, opšta kulturna privlačnost zemlje ostaje marginalna u odnosu na privlačnost Evropske unije.

Kina

Kina se kao druga stalna članica Saveta bezbednosti UN-a, slično Rusiji, smatra neospornim saveznikom suvereniteta Srbije odbacujući nezavisnost Kosova. Srbija je postala za Kinu strateški partner zahvaljujući svojoj lokaciji na glavnom transportnom koridoru od jugoistočne Evrope do EU. Obe zemlje primjenjuju naraciju „čeličnog prijateljstva“ koja se ogleda u nizu velikih ekonomskih projekata i osiguravanju zajmova u okviru samita „16 +1“ i inicijative „Jedan pojas, jedan put“. U poređenju sa ruskim investicijama, kineske investicije u Srbiji su veoma raznovrsne i kreću se od metalne i energetske industrije do tehnologije i kulture. Osim toga je Kina uspešno stvorila sferu uticaja i svojom podrškom raznolike mreže vladinih i nevladinih aktera, kao što su Institut Konfučije i kulturna saradnja ili studentske razmene.

Turska

Turska je nedavno postala jedan od najvažnijih trgovinskih partnera Srbije, uprkos starim neprijateljstvima i snažnoj podršci te zemlje nezavisnosti Kosova. Ankara od 2009. godine ambiciozno radi na jačanju svog političkog uticaja u zemlji kroz ulaganja, kulturne razmene, humanitarnu pomoć, verske kontakte sa Bošnjacima u srpskom Sandžaku i posredovanjem razgovora između BiH i Srbije. Zahvaljujući turskim investicijama i povećanju spoljne trgovine, kao i promociji idealizovanog savremenog „turskog modela“ načina života, popularnost Erdogana i Turske raste među određenim segmentima srpskog stanovništva, uključujući vladajuće političare koji su prihvatili Erdoganov autoritativni stil. Tursko mešanje postalo je vidljivije nakon pokušaja vojnog puča 2016. godine, kada je Ankara počela da vrši pritisak na lokalne lidere u Beogradu i Novom Pazaru da zatvore gulenističke organizacije i brzo izruče kurdске političke azilante. To je dovelo do rastuće kritike prema Erdoganovoj politici u Srbiji i do toga, da je Erdogan izgubio podršku Bošnjaka (od srpskog Sandžaka) za predsedničke izbore 2018. godine.

Zemlje zaliva i Iran

Od 2012. godine su zemlje Zaliva, posebno UAE, prikazivane kao važni investitori u Srbiji. Kao i u slučaju Turske, ekonomska saradnja se razvila uprkos starim neprijateljstvima izazvanim podrškom islamskih država muslimanskom stanovništvu protiv Srbije tokom sukoba devedesetih ili zbog njihove podrške nezavisnosti Kosova. Bliske političke veze između vladajućih elita, Aleksandra Vučića i Muhameda bin Zajeda, otvorile su vrata za investicije iz UAE, koje su došle kao važan podsticaj teškoj ekonomskoj situaciji u Srbiji. Iako su UAE investirali u avijaciju, građevinu i poljoprivredu, veruje se da je okosnica saradnje sa zemljama Zaliva izvoz srpske municije i oružja. Takođe, većina najavljenih projekata i investicija nikada nije realizovana. Još jedan zabrinjavajući aspekt prisustva islamskih zemalja u Srbiji je širenje radikalnog selefizma i regrutovanje desetina građana Srbije iz regiona Sandžaka za grupe džihadista u Iraku i Siriji. Iranske veze sa Srbijom su nedavno takođe povećane, pošto su dve zemlje nastavile diplomatske odnose u 2015. godini nakon skoro 30 godina. Ipak, uprkos postojanju Kulturnog centra Islamske Republike Iran u Beogradu, ili nedavnom umerenom širenju šiitskog islama u regionu Sandžaka, iransko učešće i uticaj i dalje ostaju marginalni.

Bosna i Hercegovina

Rusija

Ruski uticaj u BiH je u protekloj deceniji bio koncentrisan na bliske veze između Kremlja i Milorada Dodika, sadašnjeg srpskog člana tročlanog predsedništva BiH, i nespornog lidera vladajuće stranke dominantno srpskog entiteta, Republike Srpske (RS). Obe strane su imale koristi od ove veze; dok je podrška Rusije ojačala Dodikovu poziciju, Kremlj se može osloniti na širenje proruskih osećaja i narativa od strane vlasti RS i glavnih medija. Rusija je u nekoliko navrata podržala Dodikove kontroverzne korake, npr. da dostigne veću autonomiju RS, ali je uvek bila oprezna da blokira njegovo nastojanje za secesiju. Rusko ekonomsko prisustvo u BiH je takođe uglavnom koncentrisano u RS, a naftna i gasna industrija ostaju njena ključna komponenta, jer BiH zavisi od ruskih energetske zaliha. Uz jačanje svog političkog i ekonomskog prisustva, Rusija je postepeno obnovila svoj kulturni i verski uticaj među bosanskim Srbima u poslednjih nekoliko godina osnivanjem različitih kulturnih i verskih centara, ili organizovanjem događaja koji promoviraju rusku kulturu, religiju i jezik. Neki stručnjaci i mediji takođe optužuju Rusiju da podržava srpski desničarski ekstremizam. Ova pominjanja su uglavnom vezana za posete kozaka ili ruskih motociklista „Noćni vukovi“ Republici Srpskoj.

Kina

Za razliku od drugih stranih sila, Kina nema kulturne ili istorijske veze sa BiH na kojima bi mogla izgraditi svoje prisustvo. Za razliku od Rusije ili Turske, kinesko delovanje je uglavnom percipirano kao indiferentno prema političkoj, etničkoj, verskoj ili bilo kojoj drugoj pozadini potencijalnih poslovnih partnera. Kinesko prisustvo u BiH i dalje se doživljava relativno pozitivno, uglavnom zahvaljujući lokalnim zvaničnicima koji pozdravljaju kineske projekte kao nešto što bi moglo poboljšati lokalnu infrastrukturu brže od sličnih projekata koje finansira EU. Kao i u drugim zemljama u regionu, bilateralna saradnja se razvila uglavnom pod okriljem kineske inicijative „16 + 1“, i koncentrisana je na infrastrukturne projekte i poboljšanja termoelektrana. Međutim, u poređenju sa situacijom u Srbiji ili Hrvatskoj, njen ekonomski otisak, kao i uočljivost u kulturnom domenu, ostaju ograničeni.

Turska

Oslanjajući se na duboke istorijske veze i kulturne afinitete, Turska je održala bliske i dobro razvijene odnose sa BiH, posebno sa Bošnjacima (bosanskim muslimanima). Slično kao i Rusija, ona se oslanja na bliske veze sa političkim liderima, između predsednika Redžepa Tajipa Erdogana i osnivača vladajuće Bosanske stranke SDA, Alije Izetbegovića, i njegovog naslednika i sina, Bakira Izetbegovića. Erdogan i Izetbegović su se nedavno međusobno podržali tokom važnih političkih događaja, uključujući i izbore. Iako je Turska važan trgovinski partner i doživljava se kao jedan od glavnih investitora u BiH, ona se nalazi tek na 11. mestu po poslovnim investicijama. Turski pristup meke moći je posebnu pažnju posvetio kulturnoj, verskoj i akademskoj saradnji između Turaka i Bošnjaka, a izgrađen je na brojnim institucijama koje je uspostavila turska vlada, kao što su Turska agencija za pomoć, TIKA, Institut Junus Emre, „Diyanet“, univerziteti i turski mediji koji se emituju na regionalnim jezicima. Kao rezultat toga, tursko prisustvo u javnom prostoru BiH je veoma izraženo.

Zemlje zaliva i Iran

Zemlje zaliva i Iran imaju ograničeno političko i ekonomsko prisustvo i interes za Bosnu i Hercegovinu. Njihovo prisustvo je bilo najizraženije tokom i nakon rata (1992-95), zatim se smanjilo kako je vršen pritisak na islamske nevladine organizacije nakon 11. septembra, a nedavno je došlo do sporog povratka kao rezultat slabljenja prisustva EU i SAD u regionu. Povećani obim arapskih investicija podudara se sa povećanim brojem turista koji dolaze iz zemalja Zaliva, i na taj način omogućio povećanje izgradnje smeštajnih i zabavnih objekata i usluga. UAE su čak postale 3. najveći investitor u zemlji. Osim toga, zemlje Zaliva su podržale rekonstrukciju ili izgradnju novih džamija, što je međutim naišlo na delimičnu kritiku zato što se nisu fokusirali na druge oblasti. Veoma ograničeno širenje fundamentalnih verskih praksi i islamske radikalizacije koje je pratila prisustvo islamskih zemalja, posmatrano je kao pretnja za sigurnost. BiH je zabeležila brojne građane koji su se radikalizovali u nekoliko udaljenih verskih zajednica, a zatim otišli na ratišta u Siriji ili Iraku, pa je bila među prvim zemljama, koje su usvojile zakone, koji kriminalizuju udruživanje sa stranim borbenim snagama.

Severna Makedonija

Rusija

Uticaj Ruske prisutnosti u Severnoj Makedoniji je najizraženiji u kulturnoj i političkoj sferi, a posebno slab u ekonomskom domenu. Rusko angažovanje u zemlji sledi strategiju „dobijte više za svoj novac“ koja je u velikoj meri usmerena na podsticanje konfuzije i razočarenja sa Zapadom i njegovim navodnim vrednostima. Retorika Moskve prožima informacioni pejzaž Severne Makedonije kroz nekoliko ruskih medija kao što je novinska agencija „Sputnik“, ali njihov uticaj je znatno ograničen odsustvom bilo kakvog emitovanja na makedonskom jeziku. U društveno-političkoj sferi, Moskva je bila u stanju da inspiriše nekoliko proruskih organizacija i političkih partija, kao što su Edinstvena Makedonija i Hristijansko Bratstvo, koje aktivno rade na poništavanju evroatlantskih integracija zemlje. Ove organizacije su u 2018. godini predvodile pokret protiv referenduma o promeni imena Makedonije na Severnu Makedoniju. Proces promene imena u Severnoj Makedoniji je u stvari stvorio zenit ruskog uplitanja u politiku Severne Makedonije, što je bilo još izraženije od učešća Moskve u suprotstavljanju pada sve više autoritarnog i proruskog režima.

Kina

Odnos između Kine i Severne Makedonije je pretežno ekonomske prirode, a Makedonija je deo platforme „16+1“, zemalja centralne i istočne Evrope i Kine. Ekonomski uticaj Kine u Severnoj Makedoniji stalno raste, a Kina trenutno predstavlja sedmog najvećeg trgovinskog partnera Severne Makedonije, fokusirajući se uglavnom na investicije u izgradnji i infrastrukturi. Prvenstveno ekonomska priroda međusobnih odnosa ipak ne znači da Kina nema političke motivacije ili efekte. Pre svega, kako ilustruje ozloglašeni slučaj izgradnje dva autoputa u Severnoj Makedoniji finansiranih od strane Kine, ekonomska ekspanzija Kine mogla bi izazvati korupciju, kao i uvući zemlju u kinesku „diplomatiju duga.“ Peking je takođe radio na promovisanju kineske kulture u Severnoj Makedoniji, uglavnom preko Kulturnog centra Konfučije koji je funkcionisao pod najvećim javnim univerzitetom Severne Makedonije.

Turska

Turska je konzistentno važan igrač u različitim sferama društvenog života u Severnoj Makedoniji, što nije posebno iznenađujuće sa obzirom na dugu istoriju Severne Makedonije u Osmanskom carstvu i značajnu manjinu etničkih Turaka. Severna Makedonija ima tri partije turske manjine i etničke Turke koji zauzimaju moćne političke uloge, uključujući gradonačelnike, poslanike i ministre vlade. U ekonomskoj sferi, Turska je osmi najznačajniji trgovinski partner Severne Makedonije, a turske investicije iznose oko 35% DSU direktnih stranih ulaganja Severne Makedonije. Pored toga, Severna Makedonija ima nekoliko turskih škola, kulturnih centara, medijskih kuća i firmi, koji su se pretvorili u još jedno borilište između Erdoganove vlade i pristalica Gulenovog pokreta „Hizmet“ nakon neuspelog puča u Turskoj 2016. godine.

Zemlje zaliva i Iran

Angažovanje zemalja Zaliva i Irana u Severnoj Makedoniji je veoma ograničeno. Kulturni odnosi su uglavnom ograničeni na iranski Kulturni centar sa sedištem u Beogradu i na Islamski centar povezan sa zemljama Zaliva u kojima se održavaju verske propovedi. Takođe, ekonomske veze Severne Makedonije sa zemljama Zaliva i Iranom su ograničene, mada je to pitanje koje je vlada Severne Makedonije nedavno pokušala da ispravi. U oblasti bezbednosti, Severna Makedonija je uglavnom izostavljena iz navoda o podizanju selefijskih džamija koje finansira inostranstvo, ali je praksa selefizma u zemlji još uvek prisutna. Ona se širi pod uticajem imama obrazovanih u Saudijskoj Arabiji i drugim bliskoistočnim zemljama, koji su, kao i dobrotvorne organizacije i škole koje finansira Zaliv, navodno pomogli u regrutovanju ISIS-a u Severnoj Makedoniji.

Crna Gora

Rusija

Tradicionalno dobri odnosi između Crne Gore i Rusije počeli su da se pogoršavaju u proteklih pet godina, jer se Crna Gora priključila sankcijama EU protiv Rusije u 2014. godini, a 2016. godine nije uspeo pokušaj atentata na sadašnjeg predsednika Mila Đukanovića, u koji su bila uključena dva ruska obaveštajca, i konačno, zbog pristupanja Crne Gore NATO-u 2017. godine. Da bi podstakla svoj uticaj i suprotstavila se prozapadnoj orijentaciji zemlje, Rusija se fokusirala na promociju svoje kulture i jezika, akademske razmene, kao i veze sa desničarskim ekstremistima. Ona je dosledno podržavala proruskog, uglavnom srpske nacionalističke stranke, u crnogorskoj opoziciji, uz bliske veze sa Srpskom pravoslavnom crkvom, važnim kanalom anti EU i anti NATO osećaja. Kao i u drugim zemljama, Rusija koristi medije za promovisanje svoje agende, iako je veliki deo proruskog sadržaja distribuiran od strane lokalnog stanovništva koje se protivi prozapadnoj orijentaciji, a ne finansira se iz ruskih izvora. Rusija je jedan od najvećih direktnih investitora u zemlji, jedan broj stranih kompanija pripada ruskim građanima, a Rusi čine i drugu najveću grupu turista. Ipak, za razliku od ostatka regiona, Crna Gora nije zavisna od ruskih izvora energije, što čini međusobnu trgovinu neznatnom.

Kina

Odnosi između Crne Gore i Kine su pretežno ekonomske prirode. Dok je bilateralna saradnja i dalje ograničena, međusobni odnosi su definisani usvojenim formatom „16+1“ čiji je cilj jačanje saradnje u različitim oblastima. Infrastrukturni projekti kao što su železničke pruge koji povezuju grad Bar sa Beogradom, ili autoput između Crne Gore i Albanije, predstavljaju ključna područja kineskog angažmana u zemlji. Potencijalni negativni uticaji kineskih netransparentnih poslovnih praksi i kredita na malu ekonomiju zemlje izazivaju ozbiljnu zabrinutost, posebno u vezi sa strahovima od pada u zamku duga. Pored ekonomske saradnje, Kina je takođe aktivna u promociji svoje kulture i jezika preko Instituta Konfučije i akademske saradnje.

Turska

Zbog povećanja turskih investicija i novoosnovanih firmi u Crnoj Gori, najviši zvaničnici u zemlji održavaju bliske veze sa istaknutim ličnostima u Turskoj. Crnogorska muslimanska zajednica i bošnjačka stranka takođe su tradicionalno u dobrim odnosima sa svojim turskim kolegama. Turska je aktuelno deveti najveći investitor u Crnoj Gori. Zahvaljujući bezviznim putovanjima i pojednostavljenom postupku dobijanja boravišnih i radnih dozvola, došlo je do naglog povećanja broja registrovanih preduzeća i firmi koje su osnovali Turci. Turska je takođe uspešno promovisala svoju kulturu, posebno kroz „sapunice“ i studentske razmene, podstičući avionske veze između glavnih gradova, ili kroz pojačane aktivnosti turskih agencija i kulturnih centara, uglavnom Turske agencije za saradnju i koordinaciju (TIKA) i Turskog kulturnog instituta, Junus Emre. Ankara je prvenstveno zainteresovana za Sandžački deo Crne Gore, uglavnom naseljen Bošnjacima i drugim muslimanima Crne Gore. Bošnjaci i Islamska unija usklađuju svoju političku orijentaciju sa Turcima.

Zemlje zaliva i Iran

Zemlje Zaliva i Iran imaju tek marginalni politički interesi uticaj u Crnoj Gori. Od analiziranih zemalja, UAE je najveći investitor u zemlji, fokusirajući se na bankarski sektor, građevinarstvo i duvansku industriju. Osim dopisnika Al Džazire iz Podgorice, ne postoji medij ni iz država Zaliva, niti iz Irana. Širenje selefizma je identifikovano kao potencijalna pretnja i dalje se prati od strane vlasti, ali je broj crnogorskih građana koji odlaze na strana ratišta najniži među zemljama Balkana.

Kosovo

Rusija

Imajući u vidu relevantnu ulogu Rusije u međunarodnoj politici i njenu stalnu poziciju u Savetu bezbednosti UN-a, ona i dalje igra odlučujuću ulogu kada je u pitanju suprotstavljanje članstvu Kosova u ključnim međunarodnim organizacijama, posebno u UN. Njena uloga najvernije pristalice Srbije u vezi sa pitanjem Kosova bitno oblikuje njenu poziciju na samom Kosovu, i predstavlja koren njene popularnosti i moći među kosovskim Srbima. U političkoj sferi, ona održava bliske veze sa glavnom srpskom strankom, koja je deo vladajuće koalicije. Osim toga, glavne sfere uticaja Rusije su medijske, verske i kulturne. Rusija koristi svoje medije kao sredstvo meke moći da dođe do kosovskih Srba i širi lažne vesti i dezinformacije, prvenstveno usmerene na podsticanje percepcije da je Kosovo nestabilno i nesigurno mesto za život. Još jedan važan element ruskog prisustva je podrška koja se pruža Srpskoj pravoslavnoj crkvi, koja se na primer manifestuje vetom na pristupanje Kosova UNESCO-u, obrazloženo strahom od očuvanja srpskih pravoslavnih manastira. Na kraju, čini se da neke radikalne, krajnje desničarske organizacije, aktivne u većinski srpskom severnom delu Kosova, imaju bliske veze sa ruskim intelektualcima i organizacijama i srpskim radikalnim grupama koje deluju u prekograničnim okruženjima.

Kina

Za razliku od drugih zemalja u regionu, uloga Kine na Kosovu je ostala minimalna zbog kineskog nepriznavanja nezavisnosti Kosova. Pored ograničene ekonomske saradnje, uglavnom u pogledu kineskog uvoza u zemlju, Kina je i dalje neuključena na Kosovu i isključuje ga iz svoje inicijative „16+1“ za povećanje ekonomske saradnje sa regionom. Kina je na međunarodnoj sceni odgovorna za blokiranje članstva Kosova u međunarodnim organizacijama koje su ključne za jačanje državnosti Kosova.

Turska

Imajući u vidu loše ekonomske uslove Kosova i slabu međunarodnu poziciju, Turska se uspešno pozicionirala kao jedan od ključnih stranih igrača u zemlji i smatra se važnim saveznikom. Turska je na vrhu liste zemalja sa najvećom ekonomskom aktivnošću na Kosovu: privatizovala je distributivnu mrežu za energiju, upravlja aerodromom u Prištini i izgradila je neke od najvažnijih puteva koji povezuju Kosovo sa Albanijom i Severnom Makedonijom. Postojanje direktnog turskog političkog mešanja je najbolje ilustrovano hapšenjem šest Turaka na Kosovu u okviru turskih antigulenskih represija nakon neuspelog državnog udara 2016. godine. Turska takođe uspostavlja čvršće veze sa Kosovom i unapređuje svoju moć u oblasti kulture i religije, koristeći vladine organizacije kao što su razvojna agencija, TIKA ili Junus Emre instituti. U velikoj meri je bila uključena u izgradnju i rekonstrukciju džamija, te je ulagala u akademsku razmenu, učenje turskog jezika i organizaciju kulturnih događaja koji imaju za cilj upoznati učesnike sa turskom kulturom i istorijom.

Zemlje zaliva

Uticaj zemalja Zaliva je uglavnom povezan sa širenjem islamičkog ekstremizma i radikalizma. Iako nema dokaza o direktnom učešću stranih vlada u ovoj oblasti, široko je prihvaćeno da su islamske organizacije i dobrotvorna društva koja su ušla na Kosovo nakon rata 1999. godine doprinele stvaranju okruženja za ekstremizam i radikalizam. Nedavno su zvaničnici kosovske vlade razgovarali o potencijalnoj ekonomskoj saradnji sa predstavnicima nekih zemalja Zaliva, i pozvali su arapske kompanije da investiraju na Kosovu.